การพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธสู่การเปลี่ยนแปลงภายใน

Model Development of Buddhist Transformative Learning Process Management

พระราชปริยัติมุนี, Phra Rajaparayattimuni[1]
Email: Rajaparayattimuni@hotmail.com
พระมหาสุขสันติ์ สุขวฑฺฒโน, Phramaha Sooksan Sukhawatthano[2]
Email: Rajaparayattimuni@hotmail.com
อยุษกร งามชาติ, Ayusakorn Ngamchat[3]
Email: Rajaparayattimuni@hotmail.com

Received: *March 6, 2021* **Revised:** *March 12, 2021*
Accepted: *April 28, 2021*

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อสังเคราะห์รูปแบบแนวคิด และกระบวนการเรียนรู้ตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงของแจ็ค เมซิโรว์ 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธสู่การเปลี่ยนแปลงภายใน 3) เพื่อวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์การพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธสู่การเปลี่ยนแปลงภายใน เป็นการวิจัยเชิงประยุกต์ ผลการวิจัยพบว่า 1) หัวใจสำคัญของกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงของเมซิโรว์ คือ (1) ประสบการณ์ที่แสดงถึงความไม่ยุติธรรมหรือภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก (2) การใคร่ครวญไตร่ตรองภายในตนเองอย่างมีวิจารณญาณ และกลับมาตระหนักถึงจิตใจตนเอง และ (3) การสนทนาเชิงเหตุผลเพื่อสร้างความหมายแก่การเปลี่ยนแปลงภายใน ที่นำไปสู่การรับรู้ใหม่ การปฏิบัติกับโลกในมุมมองใหม่ และพินิจให้เห็นระดับตนเองและกลุ่ม 2) การพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงภายใน โดยบูรณาการองค์ความรู้ของพระพุทธศาสนาโดยเน้น

---

[1] อาจารย์ประจำภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย / Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

[2] อาจารย์ประจำภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย / Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

[3] อาจารย์ประจำภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย / Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

อานาปานสติภาวนา เมตตาภาวนา และมรณานุสติภาวนาเข้าไปเพื่อนำเข้าสู่กระบวนการรับรู้ใหม่ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมุมมองโลกและชีวิตใหม่ ผ่านเครื่องมือการวิจัยคือ การตั้งคำถามและการโต้เถียง การตั้งคำถามช่วยให้ผู้เข้าร่วมเกิดกระบวนการคิด การใคร่ครวญตนเองภายในเพื่อตระหนักรู้ตนเอง เชื่อมโยงกับการปฏิบัติ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงของแจ็ค เมซิโรว์ เป็นกรอบแนวคิดหลักในการสังเคราะห์ข้อมูล 3)ผลการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นใน 2 มิติคือ มิติที่ 1 ผลการเปลี่ยนแปลงระดับมิติการสร้างความหมายใหม่ ซึ่งเป็นการเรียนรู้เพื่อสร้างความหมายใหม่ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในระดับแรก ในการปรับเปลี่ยนความคิด ความเชื่อ มิติที่ 2 ผลการเปลี่ยนแปลงระดับมิติโลกทัศน์ ที่ทำให้เกิดมุมมองใหม่ต่อโลก (Point of View) ของบุคคล ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงภายในสมบูรณ์

คำสำคัญ: (การพัฒนารูปแบบ), (การจัดกระบวนการเรียนรู้), (การเรียนรู้แนวพุทธ), (การเปลี่ยนแปลงภายใน)

Abstract

This research has three objectives as following: 1) to synthesize the conceptual model and learning process according to the principles of Buddhism and Jack Mezirow's theory of transformative learning, 2) to develop a Buddhist transformative learning process management model towards internal changes, 3) to analyze the results of the development of a Buddhist learning process management model towards internal changes. It was an applied research. The results showed that 1) the essence of Mezirow's theory of transformative learning are: (1) experiences that show injustice called a disorienting dilemma, (2) time to reflect on internal oneself and wise reflection called Self Reflection, (3) rational conversation process of new meaning finding to internal change leading to a new conception of world perspective (Action) and reflecting results on oneself and group levels, 2) The development of Buddhist transformative learning management model towards internal changes through the integration of Buddhist knowledge emphasizing on *Ānāpānasatibhāvanā, Mettābhāvanā*, and *Maranassatibhāvanā* to bring about the new perception process for a new perspective change on world and life through questioning to foster thought and self–reflection that link to practice (Action) that implicate for world view changing by applying Jack Mezirow's theory of transformative learning as the main data synthesis, and 3) The changes occurred in 2 dimensions: first dimension referring to results of new meaning creating or learning new meaning schemes which adjust thoughts and beliefs, and second dimension referring to the change of perspective results of person which is a profound complete internal change.

Keywords: (Model Development), (Transformative Learning Process Management), (Buddhist Learning Process), (Internal Changes)

1. บทนำ

สถาบันการศึกษามีหน้าที่หลักในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งเป็นกลไกหนึ่งที่สำคัญในการสร้างอนาคตของประเทศ ด้วยเหตุนี้ การปฏิรูปการศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องร่วมมือ ช่วยกันขับเคลื่อนให้ประสบความสำเร็จ อีกทั้งยังเป็นปัจจัยสำคัญในการแก้ไขปัญหาสังคม ที่ปรากฏในสถานการณ์ปัจจุบัน อาทิ พฤติกรรมการใช้ความรุนแรงของนักเรียนเทคนิค และอาชีวศึกษา

ภาวะที่สังคมเกิดวิกฤตการณ์ในการดำรงชีวิตอย่างขาดความเชื่อมโยง การดำรงอยู่อย่างแปลกแยกระหว่างคนในสังคม ระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สะท้อนออกมาทางพฤติกรรมแก่งแย่ง แข่งขัน ชิงดีชิงเด่น ขาดความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล สิ่งเหล่านี้เป็นผลพวงจากการจัดการศึกษาที่เน้นการเรียนรู้แบบแยกส่วน เน้นตัวความรู้ เน้นการมองออกไปนอกตัว และขาดความเชื่อมโยงกับมิติด้านใน ส่งผลกระทบให้มนุษย์ขาดมิติการพัฒนาคุณภาพภายใน เกิดภาวะบกพร่องทางจิตวิญญาณ (Spiritual Deficiency) ที่โหยหาการแสวงหาปัจจัยภายนอกเพื่อมาเติมความต้องการภายในให้เต็ม เพื่อให้รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า มีความสุข และความมั่นคง เมื่อค่านิยมทางสังคมกระแสหลักถูกบิดเบือน เด็กและเยาวชนที่เป็นผลผลิตจากสังคมกระแสหลักที่มุ่งเน้นคุณค่ามิติภายนอกก็ย่อมได้รับผลกระทบ

การตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาด้านการศึกษา และการแก้ไขปัญหาในสังคมจึงจำเป็นต้องมีวิธีคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ใหม่ๆ ที่จะนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เต็มศักยภาพในหลากหลายมิติทั้งทางด้านกายภาพ ทางด้านอารมณ์ ทางด้านจิตใจ ทางด้านปัญญา และทางด้านสังคม ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช ได้ให้ข้อคิดไว้อย่างน่าสนใจ สรุปความได้ว่า “การศึกษาที่มีคุณภาพจะต้องเปลี่ยนรูปแบบการเรียนรู้ และบทบาทของครูก็ต้องเปลี่ยนไป ครูเพื่อศิษย์ต้องเปลี่ยนจุดเน้นจากการสอน ไปเป็นเน้นที่การเรียน ต้องเรียนรู้ ครูต้องเปลี่ยนบทบาทจาก ‘ครูสอน’ (teacher) ไปเป็น‘ครูฝึก’ (coach) หรือ ‘ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้’ (learning facilitator)[4]

การพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธเพื่อการเปลี่ยนแปลงภายใน เป็นการคิดค้นสร้างสรรค์กระบวนการเรียนรู้แนวใหม่โดยนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับ

---

[4] ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช, วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี–สฤษดิ์วงศ์, 2555), หน้า 11–13.

ทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงภายใน จากฐานแนวคิดของแจ็ค เมซิโรว์ (Jack Mezirow)[5] ซึ่งเป็นศาสตราจารย์ทางด้านการศึกษาของผู้ใหญ่ แห่งมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย สหรัฐเมริกา เพื่อให้เกิดองค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นจุดสำคัญในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพภายในของมนุษย์โดยใช้หลักพุทธธรรมมาประยุกต์ เป็นการขยายกรอบแนวคิดของศาสตร์ตะวันตกเชื่อมโยงกับมิติทางด้านจิตวิญญาณของพระพุทธศาสนา ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนรู้เกิดความเชื่อมโยงหลากหลายมิติ รวมทั้งความรู้และความเข้าใจที่มีต่อโลกและชีวิตอย่างลึกซึ้งมากขึ้น เป็นการสร้างจิตสำนึกให้ผู้เรียนรู้เกิดจิตสำนึกที่ดีงาม ตระหนักรู้ถึงความรับผิดชอบต่อสังคม เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในสู่สังคมที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นสังคมที่มีความสุขอย่างแท้จริง สอดคล้องกับนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2555 – 2559) ยุทธศาสตร์การวิจัยที่ 1 การสร้างศักยภาพและความสามารถเพื่อพัฒนาทางสังคม สอดคล้องกับแผนงานส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยที่มุ่งเป้าตอบสนองความต้องการในการพัฒนาประเทศ ทางด้านการศึกษาและสร้างสรรค์การเรียนรู้ การวิจัยนี้จึงมีคุณค่าและความสำคัญที่สมควรได้รับการสนับสนุน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธสู่การเปลี่ยนแปลงภายใน” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 3 ข้อ คือ

1. เพื่อสังเคราะห์รูปแบบแนวคิด และกระบวนการเรียนรู้ตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงของแจ็ค เมซิโรว์

2. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธสู่การเปลี่ยนแปลงภายใน

3. เพื่อวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์การพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธสู่การเปลี่ยนแปลงภายใน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แนวพุทธเพื่อการเปลี่ยนแปลงภายในเป็นการวิจัยประยุกต์ ออกแบบผสมผสานการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ กระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง โดยมีอุดมการณ์คือการปลุกจิตสำนึกและเปลี่ยนโลกทัศน์หรือขยายกรอบความคิดเพื่อการเปลี่ยนแปลง

2. พื้นที่ และ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

---

[5] องค์อร ประจันเขตต์, การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง: มุมมองในการศึกษาทางการพยาบาล, **วารสารพยาบาลทหารบก**, ปีที่ 15 ฉบับที่ 3 (กันยายน–ธันวาคม 2557) หน้า 180.

การเลือกพื้นที่และผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้เป็นการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection)

1) พื้นที่การจัดอบรบการเรียนรู้แนวพุทธเพื่อการเปลี่ยนแปลงภายใน ที่ สำนักสงฆ์มีแก้วน้อย ต.ลาดหญ้า อ.เมือง จ.กาญจนบุรี โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก คือ สถานที่สัปปายะ บริเวณกว้าง มีต้นไม้จำนวนมาก บรรยากาศที่เอื้อต่อการสัมผัสกับภาวะแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ

2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ นิสิตชั้นปี 3-4 คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา และห้องเรียนกาญจนบุรี คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จ.กาญจนบุรี จำนวนไม่น้อยกว่า 20 รูป/คน โดยมีเกณฑ์ดังนี้คือ

– นิสิตที่เรียนอยู่คณะพุทธศาสตร์ ชั้นปีที่ 3-4 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา และ/หรือ ห้องเรียนกาญจนบุรี คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จ.กาญจนบุรี

– นิสิตลงเรียนวิชาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพทางจิต ได้แก่ วิชาธรรมประยุกต์ หรือ วิชาจิตวิทยาในพระไตรปิฎก เป็นต้น

– นิสิตสมัครใจเข้าร่วมโครงการอบรมการจัดการเรียนรู้แนวพุทธเพื่อการเปลี่ยนแปลงภายในและสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ตลอดโครงการ จำนวนไม่น้อยกว่า 20 รูป/คน

3. เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In – dept Interviews) เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ควบคู่กับการสังเกต โดยผ่านการสนทนาระหว่างผู้สัมภาษณ์ และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2) การสนทนากลุ่มเพื่อสังเกตสภาพการณ์การสะท้อนมุมมองและโลกทัศน์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากการตั้งคำถามเพื่อให้เกิดการคิด การค้นหาคำตอบ

3) การเสวนาวิวาทะ (Discourse) ซึ่งคือเครื่องมือที่เป็นหัวใจสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล การปฏิบัติงานวิจัย

เก็บรวบรวมข้อมูลทางด้านเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีของแจ็ค เมซิโรว์ และหลักธรรมอานาปานสติ, เมตตาภาวนาและมรณานุสติภาวนาในพระพุทธศาสนา รวมทั้งการจัดกระบวนการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ (Workshop) ในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพภายในของคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้แก่ รายวิชาจิตวิทยาในพระไตรปิฎก ธรรมประยุกต์ เป็นต้น เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธสู่การเปลี่ยนแปลงภายใน กระบวนการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการมีการเก็บข้อมูลหลากมิติประกอบด้วย

1) การสังเกตในระหว่างการปฏิบัติการกระบวนการเรียนรู้ และภายหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ และบันทึกการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยผู้วิจัยศึกษาและสังเกตประสบการณ์ภายในจากการสังเกตตามคำบอกเล่าจากการเสวนาวิวาทะ (Discourse)

2) การสัมภาษณ์เชิงลึกโดยรวบรวมข้อมูลจาก

– บันทึกประจำวัน (Journey) ซึ่งผู้วิจัยจะแจกสมุดจดบันทึก และขอให้ผู้เข้าสู่กระบวนการเรียนรู้บันทึก ในแต่ละครั้งของการเข้าสู่การปฏิบัติการกระบวนการเรียนรู้ เป็นการศึกษากระบวนการภายในจิตใจของตนเอง (Introspection)

– การสนทนาอย่างไม่เป็นทางการระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

– การสนทนากลุ่มย่อยหลังการอบรมกระบวนการเรียนรู้ในแต่ละครั้ง เพื่อสะท้อนผลการปฏิบัติการ (reflection)

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเริ่มต้นตั้งแต่การเริ่มเก็บข้อมูลและสิ้นสุดการเก็บข้อมูล โดยการวิเคราะห์ตีความข้อมูลของงานวิจัยเชิงคุณภาพคือการเข้าใจสถานการณ์และเรื่องราวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยค้นหาความหมายจากคำพูด วิวาทะ และการกระทำผ่านการตีความ ซึ่งมีจุดเด่นคือ การนำข้อมูลที่ได้กลับไปยืนยันความถูกต้องจากประสบการณ์ที่เป็นจริงของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยมีวิธีการดังนี้

1) ทบทวนการบันทึกข้อมูล และการบันทึกจากการสังเกตปฏิกิริยาของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2) สกัดประโยคสำคัญ (Significant Statement) จากคำพูด วิวาทะ และการกระทำที่มีความเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

3) กำหนดความหมาย (Formulate Meaning) ให้กับประโยคที่สำคัญเหล่านั้น โดยคำนึงถึงความหมายที่ซ่อนอยู่ในคำพูด วิวาทะ และการกระทำ จากนั้นจัดหมวดหมู่ข้อมูล และเรียงร้อยความสัมพันธ์ของเรื่องราวโดยมีการอ้างอิง (Quote) คำพูด วิวาทะ และการกระทำ ที่มีความหมายซึ่งเป็นที่มาของการตีความ

4) ตรวจสอบความถูกต้องโดยสะท้อนกลับผลการวิเคราะห์ข้อมูลให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ร่วมกับทีมวิจัย (Research Team) เพื่อก้าวสู่ขั้นตอนของการสร้างข้อสรุปในการวิจัยโดยผ่านกระบวนการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation)

6. การนำเสนอข้อมูล

จัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์และเผยแพร่งานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อมุ่งพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธเพื่อความเปลี่ยนแปลงภายใน สรุปสาระสำคัญของการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะตามลำดับดังนี้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสังเคราะห์รูปแบบแนวคิดและกระบวนการเรียนรู้ตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงของแจ็ค เมซิโรว์

2. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธสู่การเปลี่ยนแปลงภายใน

3. เพื่อวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์การพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธสู่การเปลี่ยนแปลงภายใน

4. ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อมุ่งพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธเพื่อความเปลี่ยนแปลงภายใน สรุปสาระสำคัญของการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะตามลำดับดังนี้

ผู้วิจัยขอสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

1. เพื่อสังเคราะห์รูปแบบแนวคิดและกระบวนการเรียนรู้ตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงของแจ็ค เมซิโรว์

จากการศึกษาทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงของแจ็ค เมซิโรว์ เพื่อเป็นกรอบแนวคิดหลักในการสังเคราะห์ข้อมูล หัวใจสำคัญของกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงของเมซิโรว์ คือ

1) ประสบการณ์ที่แสดงถึงความไม่ยุติธรรมหรือภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก (A disorienting dilemma) การเผชิญกับความจริงที่บิดเบี้ยวซึ่งส่งผลกระทบต่อบุคคล

2) ใช้เวลาใคร่ครวญไตร่ตรองภายในตนเอง แล้วสะท้อนออกมาอย่างมีวิจารณญาณ (Self Reflection) การสะท้อนเชิงวิพากษ์เป็นภาพของการใช้เหตุผลผ่านการวิเคราะห์และกลับมาตระหนักถึงภายในจิตใจตนเอง

3) การสนทนาอย่างเป็นเหตุเป็นผลในกระบวนการสร้างความหมายแก่การเปลี่ยนแปลงภายใน เพื่อการตระหนักถึงความจริงที่ขัดแย้งต่อความรู้สึกในความคิด และการกระทำที่เกี่ยวข้องกับมโนธรรมสำนึก เพื่อนำไปสู่การรับรู้ใหม่เพื่อการปฏิบัติกับโลกในมุมมองใหม่ (Action) และสะท้อนผลในระดับตนเองและกลุ่ม (Reflection)

ในกระบวนการเรียนรู้ของเมซิโรว์ขั้นตอนทั้ง 3 นี้ ผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธเพื่อการเปลี่ยนแปลงภายในโดยบูรณาการองค์ความรู้ของพระพุทธศาสนาเพื่อนำเข้าสู่กระบวนการรับรู้ใหม่ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในมุมมองใหม่ที่มีต่อโลกและชีวิต ผ่านเครื่องมือการวิจัยคือ การตั้งคำถาม และการวิวาทะ พลังของการตั้งคำถามช่วยให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้เกิดกระบวนการคิด การใคร่ครวญภายในตนเองเพื่อการตระหนักรู้ในตนเอง

ซึ่งเป็นเครื่องมือหนึ่งที่สำคัญในกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงภายใน โดยสอดแทรกกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธด้วยลักษณะกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธสู่การเปลี่ยนแปลงภายใน 3 กระบวนการหลัก คือ

1) กระบวนการเรียนรู้อานาปานสติ การมีสติกำหนดรู้ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก เพื่อให้จิตใจของผู้เข้าร่วมกระบวนการสงบ และเบาสบาย เกิดความพร้อมที่จะเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ภายใน

2) กระบวนการเรียนรู้เมตตาภาวนา กระบวนการนี้ช่วยขับเคลื่อนพลังของความรักความเมตตาให้เกิดขึ้นภายในจิตใจของผู้เข้าร่วมกระบวนการ ทำให้จิตใจขยายขอบเขตทางความคิดอารมณ์ความรู้สึกทางบวกได้ดี และมีจิตใจอ่อนโยน พร้อมต่อการให้อภัยผู้คน เหตุการณ์ และสิ่งต่างๆที่เคยกระทบกระทั่งมาแล้วในอดีตได้

3) มรณานุสสติ กระบวนการนี้ช่วยย้ำเตือนให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการระลึกถึงคุณค่าของชีวิต และระลึกถึงความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต ดังปัจฉิมโอวาทของพระผู้มีพระภาคเจ้าเพื่อกระตุ้นเตือนให้เกิดการตระหนักรู้ในตนเองและเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในได้ดีมากขึ้น

2. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธสู่การเปลี่ยนแปลงภายใน

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงภายใน โดยบูรณาการองค์ความรู้ของพระพุทธศาสนาโดยเน้นอานาปานสติภาวนา เมตตาภาวนา และมรณานุสติภาวนาเข้าไปเชื่อมโยงการปฏิบัติ (Action) เพื่อนำพาให้เกิดกระบวนเรียนรู้อันมีความหมายใหม่ต่อการเปลี่ยนแปลงมุมมองที่มีต่อโลกและชีวิต โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงของแจ็ค เมซิโรว์เป็นกรอบแนวคิดหลักในการสังเคราะห์ข้อมูล

การจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธเพื่อการเปลี่ยนแปลงภายในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จัดสภาพแวดล้อมเพื่อเอื้อให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการเกิดการเรียนรู้ เพื่อเปิดพื้นที่ให้นิสิตได้เกิดการเรียนรู้ใหม่ๆ (Confronting Reality)โดยจัดสถานที่ธรรมชาติป่าเขาเพื่อปลีกวิเวกในการภาวนา ทั้งกายวิเวก จิตวิเวก คล้ายการธุดงค์ในป่า กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ใหม่ที่ไม่คุ้นเคย และความกลัวภัยในกิจกรรมยามค่ำคืน ทำให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้ดำเนินด้วยวิถีแห่งสติ และน้อมนำเมตตาภาวนา และมรณานุสสติ มาพิจารณาใคร่ครวญภายในตนเองได้เป็นอย่างดี

การจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธเพื่อการเปลี่ยนแปลงภายในผ่านกิจกรรมเมตตาภาวนาและมรณานุสสติ ในสถานที่เงียบสงบจึงช่วยสร้างประสบการณ์ใหม่ให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้เรียนรู้ในการดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาท ขยายกรอบความคิดแผ่กว้าง และเรียนรู้ที่จะยอมรับกับสภาวะและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ด้วยใจปล่อยวาง การดำเนินกระบวนการภายใต้บรรยากาศธรรมชาติของป่าเขา (Contemplation) เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการแต่ละท่านได้มีโอกาสใคร่ครวญ พิจารณาสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้น รับรู้ตามความเป็นจริง ดำเนินวิถีอย่างช้าๆ มีสติ เข้าถึงความ

เชื่อมโยงระหว่างตนเอง และธรรมชาติรอบตัว(Connection) โดยเชื่อมโยงประสบการณ์ในกระบวนการเข้ากับชีวิต (Connection) ผนวกกับความไหลลื่นอย่างต่อเนื่องของกระบวนการ (Continuity) ช่วยเอื้อให้เกิดพลังและความไหลลื่นในการเรียนรู้ รวมทั้งเอื้อให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้รับการปลดปล่อย จนสามารถบ่มเพาะศักยภาพภายในเพื่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้การเชื่อมโยงประสบการณ์ของสิ่งแวดล้อมรอบตัว ช่วยน้อมนำให้เกิดกระบวนการสู่ภายในใจตนเองได้ (Internalization)

3. เพื่อวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์การพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธสู่การเปลี่ยนแปลงภายใน

การพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธเพื่อความเปลี่ยนแปลงภายในครั้งนี้ เป็นการออกแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มขนาดกลาง คือ มีผู้เข้าร่วมกระบวนการทั้งหมด 10 รูป/คน การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นใน 2 มิติคือ

มิติที่ 1 คือ มิติการสร้างความหมายใหม่ เป็นการให้ความหมาย ความคิด ความเชื่อ และค่านิยม ซึ่งจะทำให้บุคคลเจ็บปวดกับความจริงที่ประสบน้อยลง โดยสามารถเชื่อมโยงไปสู่ชุดทางความคิดที่มีต่อความเชื่อ หรือค่านิยม ไปสู่มิติที่สอง

มิติที่ 2 คือ การเปลี่ยนแปลงทัศนะในการมองโลก หรือมิติโลกทัศน์ การเปลี่ยนแปลงทัศนะของการมองโลกจึงมีต้นทางมาจากจุดเริ่มต้นทางความคิดที่ก่อตัวขึ้นเป็นชุด และร้อยเรียงจนเห็นภาพใหญ่ที่กว้างออกไป การเปลี่ยนแปลงทั้งในมิติของระดับความคิด ความเชื่อ หรือค่านิยม และมิติของโลกทัศน์

ผลการเปลี่ยนแปลงในระดับมิติการสร้างความหมายใหม่ ผู้เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้จำนวน 6 รูป/คน ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 2, คนที่ 3, คนที่ 4, คนที่ 5 คนที่ 8 , และคนที่ 9 นำเสนอการสะท้อนผลในระดับเนื้อหา (Content reflection)กล่าวสะท้อนในสิ่งที่บุคคลคิด รับรู้ รู้สึก หรือการกระทำที่สะท้อนถึงการเรียนรู้เพื่อแสดงความหมายเดิมของความคิด ความรู้สึก (Learning with present meaning schemes) และ การสะท้อนผลระดับกระบวนการ (Process reflection) ว่าบุคคลคิด รับรู้ รู้สึกได้อย่างไร เป็นการเรียนรู้เพื่อสร้างความหมายใหม่ (Learning new meaning schemes) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในระดับมิติแรก คือมิติการสร้างความหมายใหม่ ปรับเปลี่ยนความคิด ความเชื่อ กระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งบรรยากาศที่ห้อมล้อมด้วยธรรมชาติป่าเขา มีผลต่อการพัฒนาตนเองของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ อีกทั้งเป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มขนาดปานกลาง (ทำให้ครูกระบวนกรสามารถใส่ใจได้อย่างใกล้ชิด ส่งผลให้เกิดการพัฒนาทักษะการเจริญอานาปานสติภาวนา การเจริญเมตตาภาวนาได้ผลดีขึ้น เกิดความรู้สึกเชิงบวกมากขึ้นทั้งระดับความคิดและอารมณ์ความรู้สึก เป็นการเปลี่ยนแปลงในมิติระดับการสร้างความหมายใหม่ เพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในระดับที่ลึกซึ้งต่อไป

ผลการเปลี่ยนแปลงในระดับมิติโลกทัศน์

ผู้เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ จำนวน 4 รูป/คน ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 1, คนที่ 6, คนที่ 7 และคนที่ 10 ได้นำเสนอการสะท้อนกระบวนทัศน์ (Premise reflection) คือ สะท้อนว่าบุคคลคิด รับรู้หรือรู้สึกไปทำไม เป็นการเรียนรู้ตลอดการให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลง (Learning through meaning transformation) กระบวนการเรียนรู้มรณานุสสติภาวนาเป็นกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธที่มีพลังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อกระบวนการเรียนรู้ดำเนินอย่างต่อเนื่องทำให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงความเชื่อมโยงขององค์ความรู้ที่บ่มเพาะขึ้นในแต่ละกระบวนการอย่างช้าๆผ่านการใคร่ครวญภายในของผู้เข้าร่วมกระบวนการ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในมิติระดับโลกทัศน์ที่พาบุคคลไปสู่การมีมุมมองใหม่ๆต่อโลก (Point of View) เป็นการเปลี่ยนแปลงภายในที่ลึกซึ้ง

การที่ผู้เข้าร่วมกระบวนการแต่ละบุคคลเกิดพัฒนาการในการเปลี่ยนแปลงภายใน ในระดับมิติที่แตกต่างกันนั้นขึ้นอยู่กับความพร้อมของแต่ละบุคคลทั้งสภาวะภายนอกและสภาวะภายในโดยการพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธเพื่อการเปลี่ยนแปลงภายในเป็นการจัดกระบวนการผ่านกิจกรรมการเรียนรู้แนวพุทธเพื่อให้ผู้เข้ากระบวนการเรียนรู้ได้ใคร่ครวญภายในตนและเกิดการตระหนักรู้ในตนเอง ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคล (individual transformation)

5. การอภิปรายผล

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยขออภิปรายตามประเด็นข้อพบดังนี้

1. รูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย

1) รูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

2) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ใช้การสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงของแจ็ค เมซิโรว์และกระบวนการเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรม ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้อานาปานสติภาวนา กระบวนการเรียนรู้เมตตาภาวนา และกระบวนการเรียนรู้มรณานุสสติภาวนา

3) การดำเนินกระบวนการเรียนรู้ของโปรแกรม ใช้การเรียนรู้จากประสบการณ์เดิมเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ขั้นเผชิญกับประสบการณ์ที่กลืนไม่เข้าคายไม่ออก โดยการสะท้อนความคิดออกมาเป็นขั้นที่สอง เพื่อเชื่อมโยงกับขั้นที่สาม คือการสนทนา วิวาทะด้วยเหตุด้วยผล เพื่อนำไปสู่การรับรู้ใหม่เพื่อการปฏิบัติกับโลกในมุมมองใหม่ (Action) และสะท้อนผลในระดับตนเองและกลุ่ม (Reflection) เป็นการเรียนรู้ผ่านกระบวนการ

2. ปัจจัยในการใช้กระบวนการเรียนรู้

ด้านตัวผู้เข้าร่วมกระบวนการ จำเป็นที่ต้องมีความพร้อมเพื่อการเปลี่ยนแปลงภายในกล่าวคือมีความมุ่งมั่น ตั้งใจที่จะเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นแรงขับเคลื่อนจากภายในไม่ใช่แรงจูงใจจากภายนอก

ครูวิทยากรกระบวนการ เป็นผู้มีประสบการณ์ มีความเชี่ยวชาญ มีความรู้อย่างแจ่มชัดในกระบวนการเรียนรู้ที่ออกแบบขึ้น มีความเชื่อมั่นในศักยภาพของผู้เข้าร่วมกระบวนการ มีพลังในการเกื้อหนุนแก่ผู้เข้าร่วมกระบวนการเพื่อการพัฒนาศักยภาพภายในของตนเอง มีความยืดหยุ่น

ขั้นตอนของกิจกรมการเรียนรู้มีความสำคัญ ในการดำเนินกระบวนการเรียนรู้มีสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ด้วยเหตุนี้ครูวิทยากรจึงต้องมีทักษะและความยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยนกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ที่ออกแบบมาได้ในหน้างานตามสภาพการณ์ เพื่อพาให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการสามารถพัฒนาศักยภาพภายในของตนเองได้สภาพแวดล้อมที่สัปปายะเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้

เอกสารอ้างอิง

ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช. วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์, 2555.

องค์อร ประจันเขตต์, การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง: มุมมองในการศึกษาทางการพยาบาล, **วารสารพยาบาลทหารบก**, ปีที่ 15 ฉบับที่ 3 (กันยายน–ธันวาคม 2557) หน้า 180.